

איטולים, אהה עושה ואכול יגני שמור מצותי וחיה, כלומר לחוס כנגד יצרר הרע ואכול יכר המצוה, כלומר תחיה בזכותה, הרעיון הוא שמי שנוצח את יצריו הוא יחיה בעולם הזה ובבא, וכן עולה יפה הפירוש כמוסור ייח, דוד אמר תפלטני מריבי עם, שלא ארד מגדולתי שידיינו עמי אותי, איל הקביה דוד אטילס, כלומר לחוס בהם, אם רוצים להורידך מגדולה שלך, וכמו שידעו הדרישנים, ומחברים לצייר בדרשותיהם את האתלתיין או האטליתין (athletes), כן ידעו את הפעל athleo, ואין צריך לחפש ולחזור אחר שרשים אחרים שאין מקומם כאן.

אסרו חג ססח התרפ"ט.

התרגום למגילת רות

ח' ש' ניהויוען (בלטימור)

הקדמה

לאלה מחבטי ישראל אשר זכו להמנות בהבר הפרופסורים באוניברסיטה העברית הראשונה על הר הצופים, בירושלים—
הנני מגיש בכבוד את מאמרי זה.

ר' רעננות וריח שדה נודסים ממגילת רות, אין בה לא כחל מליצי ולא סרק סננוני; פשוטה היא וצנועה מבלי אשר תתנקה למען מצוא חן-מגילה כמו שהיא!
אולם חוט של הסד מתוח עליה, ותנקה לוקח נפשות, לא לחנם נתן לה מקום אחרי שיר השירים¹, אם השיר שעל השירים הנהו מצטין בקטוב השפה בעיריית ההבטאה וברוממות-אל עד היותו לשיר מסתורי; הנה ה"ספורה" רות מיוחד בטינו בפשטות עממית ובאמתיות ערומה—יגני² הנהו בזכות לבנה, צלול כמי הישלות ההולכים לאט, וספירי—שקוף כהאניר . . . אמנם מוצאים אנחנו ברות הרבה שניאות בלשון המעידות כי לא שמר הכותב את דתין כמו:

¹ בסדר התנך של השבעים מקומה של מגילת רות הוא בנביאים ראשונים—בין שופטים ושמואל א', ומשמשת היא בתור הוספה לראשון והקדמה לשני; בסדר התנך שלנו מקומה בכתובים, המקום הזה אמנם הוקצה לה בתלמוד (בבא בתרא י"ד ב'), אבל שם נזכרה לפני מספר תהלים, דעת רש"י היא שרות קדמה בימי שפוט השופטים (שם ד"ה רות).
² יגני Durchsichtig מן יג (פסחים ע"ד ב'), קרבי דנים דויני (הולין ט"ז ב').

עשיתם תחת עשיתן (א' ח').
 לכם " לכן (א' ט').
 הלהן " הלהם (א' יג').
 מכם " מכן (שם).
 שתיהם " שתיהן (א' יט').
 והמה " והנה (א' כ').
 יקצרון " תקצרנה (ב' ט').
 שתיהם¹ " שתיהן (ד' יא').

גם נמצאות במספר הגון תמונות ארמיות² או זרות כמו:

מרא³ (א' כ').
 תעבורי⁴ (ב' ח').
 ויצבט⁵ (ב' יד').
 צבתים (ב' טז').
 ושמת⁶, וירדתי⁷ (ג' נ').
 ושכנתי (ג' ד').
 חדבקין (ב' כא').
 תעשין (ג' ד').
 תדעין (ג' יח').
 קניתי (ד' ה').

אכל על כל הפשעים האלה תכסנה נעימות הספור המהנהר לאט-אט גם תמימותו; בכחינת מה שנדרש: עם הארץ שקורא לאֲדֹבָה אִיבָה, כנין—
 וְאֶדְבָּתָּ וְאִיבָתָּ, אמר הקביה ודילוננו עלי אהבה. . . (שיר השירים רבה
 פסוק הביאני אל בית היין).

כמו במקור כן גם בתרגום למנילת רות יש הרבה מן החן, הליכוכ
 והמישיכה, המכסים ומעלימים על הערכוב הנפשי בו בין בנוגע לדקדוק הישפה
 הארמית ובין לדרישותיו המיוחדות לפעמים בשניאה על שילובם של ענינים
 נפרדים, על המלים שלא תרגם כלל או אשר הביאן כמו שהן במנילה, כמו:

¹ בוהר חדש (מדרש רות) הנוסחא: ישתיהן. מעד לזה בספרי Kennicott.
² ראה על דבר זה; והלאה 415 עמוד Keil Einl. in das Alt. Test.
 Wright, Book of Ruth in Hebrew and Chaldee, 1865, עמוד XLI;
 Cassel, Das Buch Ruth, עמוד 201 והלאה.

³ יש מפרשים "מרא"—מעדר, שחופרים בו אדמה; לאמר: מְקַבְּרָתָּ,
 שקברה אישה ובניה.

⁴ האכן עורא משה "תעבורי" עם "ישפוט" (שמות י"ח כ"ו), ורש"י
 (שם) מ"ש "ישפוט" עם "תעבורי" דפה.

⁵ ראה רש"י במקומו. ⁶ צורה קדומה לנוכחת.

⁷ ראה ירושלמי פאה ס"ח סוף ה"ז; תנחומא, בהר נ"י, רות רבה ה'
 י"ב, על זה נוסדו דברי רש"י; זכותי תרד עמך.

עם	תחת	עמא	(כ' י"א)
קמח	"	קמחא	(כ, י"ד).
מואביה	"	מואביתא	(כ' כ"א).
וכל	"	וְכָל־יְיָ	(נ' מ"ו).
כח	"	כחא	(שם)
קניתי	"	זכנית	(ד' מ"י).
צדיקי	"	צדיקא	(ד' י"ד).
ולכלכל	"	ולסובר	(ד' מ"ו).

מאמרי זה הנהו תוצאה של ברור עיוני שבררתי את התרנוס למנילת רות על פי אחד עשר דפוסים מוגהים ועל ידי ספרים וסופרים שנמסלו בו בסקירה של בקורת.

המלים אשר באות בתרנוס לשם באור הקפתי בנונין הפוכין, אלה הדרשות שנתוספו לתרנוס—כחצאי עיגול, ודברי הנדברים—בין מרכאות כפולות. בלטימור, מד.

ערב שבועות, תרס"ט.

א. והוה בימי נניד ננידיא² והוא כסן [חקיף] בארעא [ודישאל³]. (עשרת⁴) כסנין תקיסין אתגורו מן שמיא למהוי בעלמא, מן יומא דאתברי עלמא עד רייתי מלכא משיחא, לאוכחא בהון דיירי ארעא. כסן קדמאי—ביומי אדם. כסן תניין-ביומי למך, כסן תליתאי-ביומי אברהם, כסן רביעאי-ביומי יצחק, כסן חמישאי-ביומי יעקב, כסן שתיתאי-ביומי בועז דמתקרי אבצן⁵ צדיקא

¹ ראה צד 48 הערה 2.

² "שופטים" מתורגם דיינין או נגידין, כ-אגרת שמואל¹ (פירוש למנילת רות מאת שמואל די אוויד) מביא בשם ה"ר שמריה האיקרמי כי מעם "שפוט השופטים" הוא-גדול השופטים, כמו: שיר השירים, ראה אבן עזרא רות א' א'. יש סעד לזה במדרש: "לא באו (הרעבונים) בכני אדם שפופים, אלא בכני אדם נכורים" (רות רבה א ד'); ובתלמוד: ויהי בימי שפוט השופטים-דור י"שופט את שופטיו (כבא בתרא מ"ו ב'). בראשית רבה מ"ב נ'.

³ בְּאֶרֶץ-הַיִּינוּ בארץ הידועה, והיא ארץ ישראל (אגרת שמואל).

⁴ ראה בראשית רבה כ"ה נ'; מ' ב'; ס"ד ב'; מדרש שמואל פרשה כ"ח; רות רבה א' ד'.

⁵ כן דרשו: אבצן-זה בועז (כבא בתרא צ"א א') ראה רש"י לדברי הימים א' ב', י"א. הדרש הזה נוסד, כמדרש שמות רבים אחרים, על השואה הוראית; כי "אבץ" ו"בעץ" שניהם מין סתכת (Plumbum album). קאססעל מבאר האטימולוגיה של השם "בועז" מן "בן-עזי" או "בן-עזי" (ע"ד בן-נב, מלכים א' ד' י"ג; בן-חיל דברי הימים ב' י"ז ו') ראה ע"ד השערתו זאת 215 עמוד Cassel, Richter und Ruth ע"ד האטימולוגיה

¹ דמן בית לחם יהודה, כפן שביעאי-ביומי דוד מלכא דישראל, כפן תמינאי-ביומי אליהו נבנא, כפן השיעאי-ביומי אלישע בשומרון, כפן עשיראי-עתיד למהוי "לא כפן למיכל לחמא, ולא צחותא למשתי מיא; אלהן למשמע פתגם נבואה מן קדם יי²". וכד הוה כפנא הדין חקף בארעא דישראל) נפ³.

של שמות העצם פרטיים שבמנילח רות בכלל, ראה Bleek, Einl. 355. עמוד in das Alt. Test. את השערתני אני הנני מחזיק בזה שנמצאים עוד שמות הנלקחים מיצמות מיני מחכת, כמו: אבין (יהושע י"ט ב'), ברולי (שמואל ב' י"ז), נחשחא (כלכים ב' כ"ד ה'), פרוילי (שמות העצם הפרטיים העבריים בתקופות הקדומות, א. ש. הרשברג, התקופה, ספר כ"ה, עמוד 600), דהבאי (גדרים ב' ב', ירושלמי שנת פ"ט הי"ג), דיהבא (ירושלמי ביצה פ"א ה"ט), דהבן (ירושלמי נטין פ"ד ה"ז). ולא כמו שכתב ר"ש קליין ב"לשוננו" שנה א', עמוד 334; דבריו שם אינם נראים כלל וכלל. כן נמצא גם שם עיר "דיהבת" (תענית ו' ב') ובקרייתא על "אבן מישע" – וירש עמרי את ארץ מדהבא.

¹ במקומות אחדים נקרא בועז "צדיק", כמו: מיד נשבע אותו צדיק (במדבר רבה ט"ז ט"ז; תנחומא, בהעלותך י'). מלבד מאמרים רבים המדברים בשבחו, כמו: ענותנותו של בועז... תוקפו של בועז (סנהדרין י"ט ב') רבות בנות עיזו חיל – זה יוסף ובוועז (שם ב' א'); נשבע להרע – זה בועז, שנשבע ליצרו (שוחר טוב, מזמור ט"ז, כי היצר הרע נקרא "רע", ראה ספרי "זהרי זהר", סימן 672); "שלשה כבשו יצרן לפני יוצרן, ואלו הן: יוסף ובוועז ופלטי בן ליש (פרקי דרבי אליעזר, ל"ט), גם יחסו לו "בית דין-בוועז ובית דינו (רות רבה ד' ה') מליצה זו שגורה היא בתלמוד ומדרש, כמו: כל מקום שנאמר "וה' הוא ובית דינו" (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה; בראשית רבה נ"א ב'), בכל אתר דכתיב "וה' הוא ובית דינו" (זהר, בראשית ס"ד ב'); בית דינו של ישם, בית דינו של שמואל, בית דינו של שלמה (מכות כ"ג ב'); שמואל ובית דינו (רות רבה ד' ט'); בית דינו של ישי (ירושלמי יבמות פ"ה ה"ג). כן גם דרשו: שחריס-זה בועז, ולמה נקרא שמו שחריס? שהיה משוחרר מן העונות (רות רבה ד' א'; ירושלמי יבמות פ"ה ה"ג; ילקוט דברי הימים, תתרעז).

² תרגום של הפסוק עמוס ה' י"א, שם מתורגם: "לית דכפן למיכל ולית די צחי למשתי – אלהן לקבלא ית פתגמא דיי". בכתוב שם "דברי ד" (ברבים) אבל המתרגם קרא כנראה "דבר ד" (ביחיד): כבר עמד על זה קיטל (Rud. Kittel) ב"Biblia Hebraica שלו. בדבר השנויים בלשונות של התרגום המובאות במקומות שונים, ראה ספרו של פנחס חורנין 50. גם 47 עמוד Targum Jonathan to the Prophets. ³ כנראה קרא: ויצא איש מבית לחם יהודה וילך לגור בשדה שואב.

נברא [רבא¹] מן בית לחם יהודה [ואול] לדור בחקלא² דמואב, הוא ואתתיה ותרין בנוהי.

ב. ושום נברא אלימלך, ושום אתתיה נעמי, ושום תרין בנוהי מחלון וכליון-אפרתין [רבנין³] מן בית לחם יהודה; ואתו [עד⁴] חקל מואב [והו תמן רופילין⁵].

ג. ומית אלימלך בעלה דנעמי, ואשתארת היא [ארימלא] ותרין בנהא [יתמין].

ד. [ויעברו על גזירת מימרא דיי] ונסלו להון נשין [נוכראין⁶] מן בנת מואב; ושום חדא ערסא ושום תנייתא רות [בת ענלון⁷] מלכא דמואב ויתבין תמן [וזהו] עשר שנין.

¹ היטור לזה: ואלימלך בעלה שהיה ראש הדור (תנחומא, בהר נ').
² קרא: בשדה תחת בשדי; ונמסר במסורת: מכל ספרא (דרות) כתוב יויד (שדי), בר מן תרין כתיב היא (שדה). וסימן כי שמעה בשדה מואב (א' ו'). חלקת השדה (ד' נ'), מנחת שי.

³ רבנין באור למלת אפרתין. ראה רות רבה ה' א'.

⁴ מלת עד איננה במקרא.

⁵ Rufila, Rufulus, Rufilus = שר צנא, אדם גדול, מדינאי; ובתלמוד: אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו (בבא בתרא צ"א א'). אלימלך היה מגדולי המדינה (רות רבה א' ד'). התואר רופילין נמצא גם בתרגום לאסתר ט' וי"ב. בזהר (שמות מ' א'). למלכא דעבד לחד בר נש רופינוס, צריך לחקן רופילוס.

⁶ תני בשם ר' מאיר: לא ניידון ולא הטבילו אותן (רודר ב' ט'). מואביות בדתן הניחון, ולא ניידון ולא הטבילו (מדרש לקח טוב). הם נשאו להם נשים מואביות – שלא הטבילו אותן ולא ניירו אותן (תנחומא, בהר נ'). ואי תימא דניירה אלימלך תמן; לא... אימתי אתניירה? לבת-רודא אזלת בנעמי (וזהו, במדבר ק"צ א'). שאל רבי סדת לבריה של רבי יוסי איש סוכו: מות כיון שנתניירה מסני מה לא קראוה בשם אחרי? אמר ליה: מכך שמעתי דשם אחר היה לה, וכשנשאת למחלון קראו שמה מות, ומשם עלתה בשם זה; דהא כשנשאת למחלון נתניירה, ולא לאחר זמן. אמר ליה: מהכתיב אחר כך ואלהיה אלהי... ואי קודם נתניירה למה לה השתא כולי האיי? אמר ליה: חס ושלום שנישאה מחלון והיא נזיה; אלא כשנשאה נתניירה... אמר ליה: שמעת מה שמה בתחילה? אמר ליה: גילתי שמה, כשנשאה מחלון קרא לשמה מות (וזהו חדש, מדרש רות, דף פ"ה). ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה – אמר ר' נחום אמר ר' יהודה – מדקאמר שבה מלמד שניירת היתה בתחילה (שם, דף פ"ה). ואיש הפלאות, אברהם אבן עזרא, אשר השתחרר משעבודו של ההרצל לקבל כל מה שנאמר כמו שהוא, כותב: ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתניירה וקעד. אל עמה ואל אלהיה; וכתב על זה בעל מגנת ישמאל – הדבריו בטלים לנבי דברי רז"ל. גם בעל שורש ישיי כתב: ומעתה אין לשמוע לדברי הראב"ע.

⁷ רות בת בנו של ענלון מלך מואב היתה (נזיר כ"ג ב'; ראה שם

ה. (ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אהקשעו יומיהון) ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון (בארעא מסאבתא) ; ואשתארת אתתא (מתכלא¹) מתרין בנהא ? (ארטלא) מבעלה.

ו. וקמת הוא וכלתהא ותבת מחקל מואב ; ארום אתבשרת בחקל מואב (על פום מלאכא²) ארום דכר יי ית עמיה [בית ישראל] למתן להון להמא (בנין וכותיה דאכצן ננידא, ובצלוחיה דצלי קדם יי הוא בועז הסידא).

ז. ונסקת מן אהרא די הות תמן ותרתין כלהא עמה . . .³

ח. ואמרת נעמי לתרתין כלהא : «אזילנא, תבנא אתתא לבית אמך ; יעביד יי עמכון טיבו כמא די עבדתון עם [בעליכון] שכיביא (דסריבתון למיסב נובריא בתר מותיהון) ועמי (דונתון וסוכרתון⁴) ית».

ט. «יהב יי לכון [אנר שלים] (על טיבותא די עבדתון לי ו) (וכההוא אנר) תשכחון נייחא כל הדא וחדא לבית⁵ בעלהא. ונשיקת להין ; ונטלין קלהון ובכיאן.

י. ואמרנא לה : (לא⁶) נתוב לעמנא ולדחלתנא, ארום) אלהן עמך נתוב לעמך [לאחגיירא].

תוספות ד"ה בת בנו). רות בתו של ענלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה (סנהדרין ק"ה ב.). רות בתו של ענלון, בן בנו של בלק מלך מואב (הוריות י" ב.). שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, זכה ויצאה ממנו רות (סוטה מ"ז א'). ביומיהון דשופטים נפקא רות, וברתיה דענלון מלכא דמואב הוות ; ומית ענלון, דקפל ליה אהוד, ומנו מלכא אחרא (זהר, במדבר ק"צ א').

ויש שמיהסים גם את ערפה לענלון, כמו : ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר : «רות וערפה בנותיו של ענלון היו» (רות רבה ב' ז' ; ילקוט, שופטים, ט"ב), ויקחו (בכתוב : וישאו) להם נשים מואביות, א"ר רהוטאי : «בנות ענלון מלך מואב היו (זהר חדש, מדרש רות, דף פ"ה).

¹ שכולה.

² במדרש : שמעה מהרוכלין המהזירין בעירות (רוד ב' י"א).

³ הסר התרגום לחצי הפסוק. מאחד עשר הדפוסים להתרגום רות שהשתמשתי בהם מצאתי אך בשנים שהעירו על הדסר הזה, הכרון כזה נמצא לפעמים, אצלי נרשמים ששים וחשעה פסוקים אשר חסר להם התרגום למלה אחת, לשטים, לשליש ויותר.

⁴ תרגום הפעלים נשא, סבל, כלכל.

⁵ קרא, לבית" תחת, ביתי, וכן נמצא באחדים מספרי קניקוט (משפחת סופרים).

⁶ אולי קרא, לה' בלא מסיק היא, כמו : ויאמר לה בועז (ב' י"ד), לכן תרגם כמו «לא», ראה סנהדרין מ"ט ב' תוספות ד"ה לבנות, גם בתיי סוף מסות, וספר ישרש י"ג, פה מקום להעיר כי מפרשי המדרש רבה העלימו עין ולא פרשו מאמר סתום וחתום ברות רבה ה' ה', אשר נלקה בחסר, על

יא. ואמרית נעמי : תובנא, ברתי ! למה תיולין עמי ? העוד (כען אית) לי ולדיא במעי ויהון לכון לנוברין ?
 יב. תובנא, ברתי [מבתרין] ! אוילנא ולעמכון ! ארי סבית מלמהוי (מבעלא) לנבר, ארום אמרית (אלו אנא ריבא)-אית לי סבר, ברם הויתי (מבעלא) בלילא לנבר, וברם הויתי ילדה בנין.
 יג. דלמא להון אתון מתינן עד די ירבין (כאתחא דנטרא ליבם קליל¹) למסבה לנבר² ? הבדילהון אתון ויתבין ענימין³ בדיל דלא למהוי מתנסבן לנבר ? בבעו⁴, ברתי, לא (תמררין⁵) נפשי ! ארום מריר לי יותר מנכון ; ארום נפקת בי מחא⁶ מן קדם יי.

המדרש הזה מיוסדים דברי המסורה סוף משות גם זכריה ה' י"א. ראה רש"י במדבר ל"ב י"ב גם בעל הטורים שם. האחד שעמד על זה הוא ר' מתתיהו שטראשון בספרו "מתתיהו, רות, פרשה ה' ציון ד' ; אך גם הוא לא תקן את הנוסחא המשובשה שבמדרש. תמה אני על הוצאת "מקלין" שהדפיסה מדרש רות רבה (ורשה, תרפ"ו) בצורה יפה, אך בהשארת כל השגיאות והסבוכים.
¹ קטן ; היטוה לזה : ובעיא מינמר ליבם קטן (נשין ס"ה ב').
² מלה יתירה.

³ "ישב ענומה" הוא מבטא מצוי, כמו : עד מתי בעלי (במבין מוסרי כלומר : אדיני) שריו בתוכך ואני יושבת ענומה (ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ו) ; עד מתי ארוסי יושב אצלכם ואני יושבת ענומה (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב). ענומה-האשה היושבת ומחכה מתי תנישא לאיש ; ענונה-שיושבת ומצפה מתי ישוב בעלה אשר עזב אותה, כמו : שלא תהא יושבת ענונה (ירושלמי נטין פ"ד ה"ב). לכן צריך לתקן במדרש (ויקרא רבה כ' י') במאמר "הרבה נשים היו יושבות ענונות" ולקרוא "ענונות" תחת "ענונות", כי לא היו בעליהן. ומן המעט הזה תרגם פה. תהון יתבין ענימין, כלומר-ההיינה יושבות ומחכות להנישא ; ואחרי הפעל "ענסי" באה האות למיד (איוב ל' כ"ה).
⁴ משערים כי קרא : אל נא ; אבל באשר אונקלוס מתרגם מלת "אל" (בראשית י"ט ד') "בבעו", גם יונתן (במדבר י"ב י"ב), לכן יש לשער כי קני לישנא קלילא והבטיא ה' תחת א' וקרא "חלי", אשר תרגמו "בעי" (מלכים א' י"ג ו').

⁵ תרגם על פי המדרש : אל בנותי-אלליל בנותי (רות רבה ב' י"ז). במתתיהו מביא דוגמא לזה מן הפסוק : "אל כי קרא ד' לשלשת המלכים (מלכים ב' ג' י"ג) אשר עד מוכיח לו "אההו כי קרא ד' לשלשת המלכים (שם פסוק י'), הנה כי כן "אההו ואל" נשקלו, אך אעיר כי בוחר חדש הנוסחא היא "כי צר לי מכסי".

⁶ כל מקום שנאמר בו "ידי"-מכת דבר היא (רו"ד ב' י"ט). הדרשה הזאת איננה מאוששה כלל, כי נמצאים תרגומים שונים ל"יד ד", כמו : גבורתא דיי (יהושע ד' כ"ד) ; רוח נבואה מן קדם ד' (מלכים ב' ג' ט"ז, ועוד) ; רעוא מן קדם ד' (דברי הימים ב' ל' י"ב) ; מימרא דיי (במדבר י"א כ"ג) ; ידא מן קדם ד' (ישעיה ג' א').

יד. ונטלו קלהון ובכיאן עוד [ומנא אחרא]. ונשיקת ערפה לחמותה ורות אתדבקת בה.

טו. ואמרת: "הא תבת יבמתך לות עמה ולות דחלתה?". תובי בתר יבמתך [לעמך ולדהלחך] י.

טז. ואמרת רות: "לא תקניטי² בי למשבקיך-למיתב מן בתרך. (ארום תאיבנא אנא לאתניירא. אמרת נעמי. "אתפקדנא³) למנטר שבאי ויומי

¹ השוה לזה: פסוק יצחק (בראשית ל"א מ"ב) ראה פירוש עשר ספירות לר' עזריאל (ברלין, תר"י), תשובה לשאלה י"ב. עשה אותה יראה שלו (ירושלמי סאה פ"א ה"א), יש יראה במקום פלוני (סנהדרין ס"ז א'), זו שדברה, ועושיין אותה יראה (במדבר רבה כ' י"ד). הרבני: יראות; בעל צפון נשתייר מכל היראות שלהן (מכילתא, בשלח א').

² ראה ערוך השלם, קנט. במדרש: מהו אל תפנעי ב"י? אמרה לה: לא תחטא עלי, לא תסבין פנעך מני (רור ב' כ"ב)-הרכיב שתי הוראות.

³ הנה לוח השוואות לנוסחאות בתרגום: תלמוד ומדרש א. תרגום: אתפקדנא למנטר שביאוימיטבא, דלא להלכא ברמתרין אלסין אמין. יבמות (ע"ז ב'): אסור לן תחום שבת. רות רבה (כ' כ"ב): אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסאות של גויים.

ב. תרגום: אתפקדנא דלא למיבת כחדא עם עממיא. יבמות (שם): אסיר לן יהוד. רות רבה (שם): אין דרכן של ישראל לדור בכית שאין שם מזוזה.

ג. תרגום: אתפקדנא למנטר שית מאה ותלת עשר סקודיא. יבמות (שם): מפקדינן שש מאות וי"ג מצוות. רות רבה (שם): אלו אזהרות.

ד. תרגום: אתפקדנא דלא למפלח פולחנא נוכראה. יבמות (שם): אסיר לן עבודת כוכבים. רות רבה (שם): שאר מצוות.

ה. תרגום: אית לנא ארבע דיני מיתא להייביא — רנימת אבנא, ויקדת נורא, וקטילת סייפא, וצליבת קיסא.

יבמות (שם): ארבע מיתות נמסרו לבית דין (ראה סנהדרין ס"ז ב'; מדרש משלי, סוף פרשה ל"א).

רות רבה (שם כ"ה): אלו ד' מיתות בית דין-סקילה, שריפה, הרג וחנק.

ו. תרגום: אית לנא בי קבורתא. יבמות (שם): בי קברים נמסרו לבית דין.

רות רבה (שם): אלו שני קברים המתוקנים לבית דין—אחד לנסקלין ולנשרפין, ואחד לנהרגים ולנחנקים.

באשר חלבי-אלך. באשר חלני-אלין נמך עמי ואלהי-אלהי באשר חמתי-אמות ושם אקבר.

טבא, בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין¹. אמרת רות : לכל מן די את אוילא אויל. (אמרת נעמי : "אתפקדנא דלא למבת כחדא עם עממא". אמרת רות : לכל [אתר] די תביתין אבית. (אמרת נעמי : "אתפקדנא למנטר שית מאה ותלת עסר סקודיא". אמרת רות : מה דנטרין) עמך (אָהא נטרא אנא, כאלו הוו) עמי (מן קדמת דנא. אמרת נעמי : "אתפקדנא דלא למפלה פולחנא נוכראה". אמרת רות : אלהך הוא אלהי.

יו. (אמרת נעמי : אית לנא ארבע דיני מותא לחייביא-רנימת אבנא יקידת נורא, קטילת סייסא וצליבת קיסא²). אמרת רות : לכל מה דהמותי אמות. (אמרת נעמי : "אית לנא בירקבורתא". אמרת רות : והמן אהא קבייא : (ולא תוסיפי עוד למללא ו). כדנן יעביד יי לי וכדנן יוסיף [עלי] ארום מותא יהא מפריש ביני ובינך.

ית. וחזת ארום מאלמא³ הוא למהך עשה, ופסקה מלמללא לה. יט. ואזלו תרויהון עד דעלן בית לחם. והוה כד עלן לבית לחם וארנישו כל יתבי קרתא עלויהון, ואמרן : "הדא נעמי ?" כ. ואמרת להון : "לא תהוין קרן לי נעמי ! קרו לי מריא ונפשהו ! ארום אמריר שדי לי לחדא.

כא. "אנא מליא אזלית ומבעלי⁴ ומבניו, וריקניא⁵ אתבני יי ומנהון. למא דין אתון קרן לי. נעמי, (מן קדם) יי אסתהיד⁶ לי והובתיו, ושדי הבאיש ליי . . .

כב. תבת נעמי ורות מואביתא כלחה עמה, די תבת⁷ מחקל מואב.

¹ במדרש : ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה – איר יהודה א"ר יוחנן : עברו על שורת הדין והלכו (חוץ לתהום) ביום טוב (ב' י"ב).

² בלשכת הסופרים (הנהגות חתם סופר על אבן העזר) סימן י"ה, סעיף ט"ג, כותב : ומורי הנאון חתם סופר היה מפקפק אם אין (מחבר) התרנוס על רות צדוקי ; די לדין לא הוה הנק כי אם על ידי סודר. תתגלית הוואת מוכאה גם בשרי חסדי, מערכת התייו.

³ הפעל העברי "אמין" מתורגם : אלם, נבר, נרם (משלי ה' כ"ה, כנראה קרא בעצמו תחת "באמצו", ורו (משלי כ"ד ה' : ליא י"ו), תלל, חסן (ישעיה ל"ה ג'), עלם גם תקף, עיד ההבדל בין "אלם" ו"עלם" ראה אוהב נר, ואתחנן, ציון 331.

⁴ במדרש : מלאה הלכתי – בכנים, ומלאה בבנות (נ' ד') : אולי צ"ל : וריקם – בבנות, פירוש כלותיה.

⁵ קרא : וריקה.

⁶ במדרש : וה ענה בי – ענה בי מרת הדין (נ' ד'), דרש "ענה" כמו : לא תענה ברעך (שמות כ' י"ג), שתרגמו "לא תסדד בחכרך".

⁷ במדרש : זו היא ששבה משדה מואב (ד' ב'), כן גם בירושלמי יבמות פ"ח ה"ג.

ואינן אתו בית לחם (במעלי יומא דפסחא, ובהוא יומא) שריאו¹ ובני ישראל² למחצד³ ית עומרא דארמזא⁴ דהוה מן⁵ שעורין⁶.

ב.

א. ולנעמי אשתמודע לנכרא נָכַר נָכַר תקיף (באורייתא⁷) מן יחוס⁸ אלימלך, ושמיה בועז.

ב. ואמרת רות מואביתא לות נעמי: איזיל כען לחקלא ואכנוש בשיבולין, בחר די אשכח רחמין בעינוי. ואמרת לה: איזילי, ברתי י'.

ג. ואולת, ועלת, וכנשת בחקלא בחר חצודיא; ואירע ארעהא אחסנת⁹ חקלא (דהוה) לבועז, דמן יחוס אלימלך.

ד. והא בועז אתא מבית לחם, ואמר לחצודיא: יהא מימרא דיי בסעדכון? ואמרו ליה: מיכניך יי?

ה. ואמר בועז לעולימיה (רמני) רב על חצודיא: לאי דין ואומא ריבא הדא?

ו. ואתיב עולימא (דאתמנא) רב על חצודיא, ואמר: ריבא מן עמא דמואב היא, דתבת (ואתניירת) עם נעמי מחקל מואב;

ז. ואמרת—אצבור כען ואכנוש (שובלין) באלומיא (מה דאשתאר¹⁰)

¹ עיד מה שנאמר: שלוחי בית דין יוצאין מערב יום טוב ועושין אותן כריכות במחובר לקרקע, כדי שיהא נוח לקצור (מנחות סיה א') וזאת היא ההתחלה לקצירה.

² במדרש: אותו היום קצור העומר היה (נ' ו').

³ תרגום ישל עומר התנופה (ויקרא כיג טו).

⁴ במדרש: כל ניקום שנאמר קציר שעורים—בקציר העומר הכתוב מדבר (ד' ב'). וזונו של המלים קציר שעורים נמצא עוד הפעם במעשה הנכעונים (שמואל ב' כ"א ט'). כי על כן גם זה קרה בניסן, לכן ספרש ישם רש"י: בתחלת קציר (שעורים) בימי ניסן, וכן נאמר בירושלמי: מלמד שהיו תלוין משישה עשר בניסן (קדושין פ"ד ה"א); ממוצאי יום טוב הראשון של פסח עד יום טוב האחרון של חג (מדרש שמואל, פ"ד כ"ח).
⁵ במדרש: נכור חיל—במשנה (ד' נ'). נכור [חיל]—שידע להשיב (סנהדרין צ"ג ב'). נכור—זה בעל ישמעות (חגיגה י"ד א'). נכור—בתורה (זהר, שמות מ"ב א').

⁶ אונקלוס מתרגם מלת משפחה—זרעית, כן גם יונתן, גם בתלמוד נמצא: תרתי זרעייתא איכא בנהרדעא—שתי משפחות ישנן בנהרדעא (קדושין ע' ב'). כן יש לתקן בתרגום לשופטים (י"ח י"ט) זרעית תחת זרעית, בכל ספר דברי הימים גם באיוב מתורגמת משפחה—גניסא: פעם אחת (עמוס ב' נ') מתורגמת דרא, לפי הכונה. בתרגום לאסתר (ט' כ"ח)—יחוס, כמו כאן.
⁷ קרא: נחלת.

⁸ במדרש: כל הנשים מלקמות בין העמרים, וזו מלקמת מן ההפך (ד' ט').

בחר חצודיא. ואתה וקמת [ואתעכביש כאן] מקדם¹ צפרא ועד כען [פון ועיר²]. דין דיתבא בביתא צבחר³.

ח. ואמר בועז לות רות : "הלא קבלית [מיני], ברחי, לא תהיין למצבר [שובלין] בחקל אחרן ; ואף לא תעברי מכא [למיזל לאומא אחריתא⁴], והכא⁵ תתוספין⁶ עם עולימותי.

ט. עיניך (תהא מסתכלא) בחקלא דיחצדון, ותהיין בתריהון. הלא פקידית ית עולימא דלא יקרבוך בך ; ובעידן די את צחית [למוין] אוילי למניא ותהא שתיא מן די מליין עולימא⁷.

י. ונפלת על אפהא וסנידת על ארעא, ואמרת ליה : "מה דין אישכחית רחמין בעינך לאשתמודעותני ואנא [מעמא] נוכראה (מבנתהון דמואכ ומעמא דלא אידכי למיעל בכנישתא דיי⁸) ?

יא. ואחיב בועז ואמר לה : "אתחוואה אתחווא לי (על מימר חכימא דכר נור יי, לא נור על נוקביא ; אלהן על נוכריא, ואתאמר אלי בנבואה דעתידין למיפק מנך מלכין ונביאין, בנין) [וסיבותא] דעכרת עם חמותיך (דפרנסת יחה) בחר דמית בעליך ; ושבתך [דחלתך ועמך⁹] אבוך ואמך

¹ מלת "מאוי מתורגמת—מעידן. "מכנ" (כן צריך להקן בשמואל ב' טז ליד) מן ריש (משלי ה' כ"ב) ; אבל "מקדם" הוא תרגום של "מלפני".

² המלים "פין ועיר" הנן באור למלת צבחר האחרונה בפסוק זה, ובאו שלא במקומן ; והו' התרגום של "מעט" לפעמים נמצא "זעיר פון" תרגום למלת "כמעט" (בראשית כ"ו ; איוב ל"ב כ"ב). כן יש לתקן גם בתרגום לישעיה (א' ט') זעיר פון. המתרגם שם כנראה, לא התחשב עם הפעמים ; כן נמצא גם בתלמוד : שנאמר—כמעט כסדום היינו (ברכות י"א א' ; ס' א' ; כתובות ח' ב' גם ילקוט, ישעיה, שפ"ו) תחת מה שמראים השעמים שצריך לקרוא שריד כמעט ראה הערה.

³ במדרש : אל תלכי ללקט בשדה אחר—על שם "לא יהיה לך אלהים אחרים" ; וגם לא תעבורי מזה—על שם "זה אלי" (ד' י"א).

⁴ קרא : ופה, התרגום של "בד" הוא "קא" ושל "פד" —"הכא". האותיות כ"ף ופ"א מתחלפות כמו : עד כה (בראשית כ"ב ה') = עד פה (איוב ל"ח י"א) כיד (איוב כ"א כ') = סיד (משלי כ"ד כ"ב) ; איכה (מלכים ב' ו' י"ג) = איפה (איוב ל"ח ד'). על יסוד החלוקה הוה מתורגם כל "תנוך און" שבתורה—רום אודנא ; תנוך = תנוף. החלוקה הוה הנהו גם "מסד" לדרשות הרבה, כמו : חנוך—חנף היה (בראשית רבה כ"ה א') ; עד פה תבא—עד עכו תבוא (ירושלמי שקלים פ"ו ה"ב ; בראשית רבה כ"ג ז'). ראה Rud. Kittel, Biblia Hebraica איוב ל"ה י"א, שלך—זה השולה [=השולף] דנים מן הים (חולין ס"ג א'). "חרך—חרף" כנויין לחרם (נדרים י' א'). נוך—יכול על גובה של און (תורת כהנים, מצורע), דרשו : נוף = נוף. המבארים לא מצאו שם את ידיהם. ⁵ וילוו (במדבר י"ח ב') מתרגם אונקלוס—ויתוספון, ויונתן—ויתחברון. ⁶ במדרש : ותעזבי אביך ואמך—מעבודת כוכבים שלך . . . (ה' ג').

וארעא דילדותיך, ואולת (לאחניירא ^א) למיתב בין עמא די לא אשתמודע ליד מאתמלי ומקדמוהי.

יב. ינמול יי [ליך] נמול [טב] (בעלמא הדין על עובדך טב) ויהי אנריך שלימא (לעלמא דאחי) מן קדם יי אלהא דיישראל דאתת (לאחניירא ^א) לאתחבאה¹ תחות טלל שכינת יקיה² (וכההוא זכותא תשיזיבי מן דין גיהנם למהוי חולקך עם שרה, רבקה, רחל ולאחיה).

יג. ואמרת: "אשכחתי רחמין בעינך, רבוני, איום נחמתי (ואכשרתני למדכי בקהלא דיי), ואיום מלילתא [תנחומין] על לב אמתך (דאכשרתני למחסן עלמא דאתי היך צדקתא³) ; ואנא לית לי זכו למהוי (לי חולקא לעלמא דאתי אפילו עם) חדא מן אמהתך."

יד. ואמר לה בועז לעידן סעודתא: "קריבין הלכא⁴, ותיכולי מן לחמא; וטמישי⁵ סעדיך (כתבשילא דאחבשל⁶) בחלא, ויתבת כסטר חצודיא ואושיט לה [קמח⁷] קלי, ואכלת, ושבעת, ואישתארת. טו. וקמח למצבר [שובלין], ופקד בועז ית עולימיו למימר: "אף ביני אלומיא תהי צבירא ולא תכספינה";

טז. "ואף מיתר תתירון⁸ לה מן אסיריא⁹, ותשכון למהוי צבירא, ולא תנופון בה."

¹ שלש פעמים נמצאה "מלת לחסות" בתוך מלבד פה, כולן מתורגמות "לאחרצא".

² שנה התרגום משום הרחקת ההנשמה.

³ כן הנוסחא המובאה "באגרת שמואל" בשם רשביא הלוי. בלישון סורי אין מקום לכיף הדמיון, וכותבין תהתיה מלת "היך" (אוהב נר, עמוד 105).

⁴ מלת "הלום" מתורגמת ככל מקום כמו פה—הלכא, רק בשני מקומות מתורגמת "הכא", והם: בראשית ס"ז י"ג, אשר יש לתקן שם "הלכא" תחת, הכא; גם בשמואל א' י' (כ"ב) יש לתקן בתרגום "האתא עויד הלכא גברא", תחת "האית עויד הכא גברא", ולהיפך בתרגום על "יש אתרות" (משלי כ"ד י"ד) יש לתקן "ואיתא אתרותא" תחת "ואתיא אתרותא".

⁵ וכן: ולטמיש בחלא (נשין סיט א') ראה Keil, Bibl. 16. עמוד 11. Archaologia.

⁶ ראה עבודה זרה ל"ח ב'.

⁷ כל "קלי" מתורגם "קליא" או "קלי". המתרגם פה סובר שהוא קמח עשוי מקלי, מה שנקרא בתלמוד "שתיח" (ברכות ל"ח א', רש"י) כמו שפירש רש"י ויקרא כ"ג י"ד, ראה מנחות ס"ז ב': עבודה זרה ל"ח ב': תורת כהנים, ויקרא ב' י"ד, על פי זה יהיה "וקמח וקלי" (שמואל ב' י"ז כ"ח)—קמח של קלי, ע"ד "עצבונך והרונך"—עצבון של הרונך (בראשית ג' ס"ז), לכן מונה שם קלי עוד הפעם כשהוא לעצמו.

⁸ נתר=נשר=נשל; כן מתורגם "כי ישל ויתך" (דברים כ"ח מ')—ארי יתרון ויתך, וכן יש לתקן "ויתר" תחת ויתרך (דברים ז' א' כ"ב).

⁹ תרגום של "אלומתי" (בראשית ל"ז ו')—אסרתי.

יז. וצבירת [שובלין] בהקלא עד רמשא; ודשת יה [שובלין] די צבירת והוה (שיעוריהון) כתלת סאין סעורין¹).

יח. וסוברת ועלת לקרתא. וחזת חמותה ית מה דכנישת, ואפקת [מן תרמילא] ייהבת לה ית [מוזנא] דאשתארא לה משבעה.

יט. ואמרת לה חמותה: "לאן צברת יומא דין, ולאן אשתדלת (למעבד)? יהא [נכרא] דאשתמודע לך מבורך ז' וחויאת לחמותא ית דאשתדלת (למעבד) עמיה, ואמרת: "שום נברא דאשתדלית עמיה יומא דין (מתקרי) בועז".

כ. ואמרת נעמי לכלחה: "מבורך הוא מפוס קודשא דיי, דלא שבק טבותיה עם חייא ועם מיתא". ואמרת לה נעמי: "קריב לנא נכרא, מפריקנא הוא".

כא. ואמרת רות מואביתא: "אף ארום אמר לי-עם רביא² די לי תחוספין. עד [זמן] (נכדי) ישיצון ית כל חצדא די לי".

כב. ואמרת נעמי לות רות כלחה: "שפיר³". ברת, ארום תיפוק עם עולמיהו ולא יערעון ביך בחקל אחרן.

כג. ואדבקת בעולמיהו דבועז למצבר עד די שיצי חצד סעורין וחצד חשין. ויתיבת עם חמותה.

ג.

א. ואמרת לה נעמי חמותה: "ברתי, (בשבועה ז') לא אניה עד זמן [ך] אתבע לך ניהא; בנין דייטב לך.

ב. "וכען הלא בועז דאשתמודע לנא, דהוית [בהקלא] עם עולימיהו. הא הוא מבדר ית אידר סעורין (ברוחא די) כלילא.

¹ במדרש: וכמה היא איפה? ר' יוחנן אמר "ג סאין, דתנינן (מנחות ע"ו א')—האיפה ג' סאין (רות רבה ה' ח).

² תרנוס "רביא" ולא "עולומיא" לבלי לפנוע בצניעותה של רות.

³ ראה צד 47 הערה 8.

⁴ תרגם מלח "הלא" במובן "אלה", בהיפך אתיות (אגרת שמואל) כן מתורגם "הלא אל שקום אחד הכל הולך (קהלת ו' ו')—בשבועת מיטרא ד". סרום אותיות הוא דבר רגיל בתרגומים, כמו ברכים (דברים כ"ח ל"ה)—רכוביא; וסריני נחשת (מלכים א' ו' ל')—ונסרין דנחש; קרבם (תהלים מ"ט י"ב)—קבורחהון, ע"ד אל תקרא קרבם אלא קברם (טועד קמן ט' ב'): בפרץ (תהלים ק"ז כ"ג)—כפצור, ורבים כאלה.

מענין הדבר כי בדרשות יש אשר הפכו גם "אהלי" ל"אלה", בתחומא (בשלח ט"ז) טובא בין המבטאים שהגם תקון סופרים בזה"ל: כיוצא בו "וילך ישראל לאהליה" (מלכים א' י"ב ט"ז), ובדברי הימים—"לאהליה". בילקוט (שמואל א, ק"ו)—אל תקרא לאהליה, אלא לאהליה. ובוהר (שמות קע"ה ב'): מאי "איש לאהליה"?—אתר דעבדים שריא בגווייהו, היינו לאהליה. המאמר הזה בעצמו בא בנוסחא מעורבבא בוהר ויקרא (ס"ט ב'). גם "מאהלי יעקב" (מלאכי ב' י"ב) הפכו וקראו "מאהלי יעקב" (סנהדרין פ"ב א').

ג. "ותחלילי" (במ"א) ותסוכי² [בוסמנין] ותשוויא תכשידיך³ עליך, ותחתין לאידרא. לא הפרסמי לנכרא עד שיצויה למיכל ולמשתי.
 ד. "ויהי בן עידן" משכניה (דמכיה) ותדעין ית אתרא דידמוך תמן, ותיעול ותגליאי ית רגלוי⁴ ותדמוכי; (ותהי יטילא מניה עיטא⁵) והוא יהוי לך (בתוכמיה) ית די תעבדיך.
 ה. ואמרת לה: "כל די תימריין לי" אעכיד?
 ו. ונחתא לאידרא, ועבדת ככל די פקדת' חמותה.
 ז. ואכל בועז וישתא, ואושב לביה (ובריך שמא דיי דקביל צלותיה⁶) ואעדי כפנא מן ארעא דישראל; ואתא לדמכא בסטר ערימתא. ועלת [רות] ברו, ונליאת רגלוי ודמכת.
 ח. והוה בפלגות לילא ותה נכרא ורתת (ואתרכיך כלסתא⁷) בשריה

¹ הפעל העברי "רחץ" מתורגם: הלל (אולי מזה "ולבי הלל בקרבי" (תהלים ק"ט ב"ב) - שהור ונקי), טבל (מלכים ב' ה' י'), סחא (יש לנסח "ומסח" תחת "ומישך", שמאל ב' י"ב ב'), עדא (הסר, ישעיה ד' ד'), קדיש (כזה יובן התרגום של רחצתי את רגלי, שיר השירים ח' ג'; גם קדוש ידים ורגלים הנזכר אצל הכהנים), שונ (יש לתקן "ושונתי" תחת "ושובתי", תהלים ע"ג י"ג) גם יטף. הכלל להבדל בין הפעלים הארמיים "חללי" ו"סחא" שמביא ר' אברהם בן הנריא ב"תרגום אברהם" (ירושלים, תרגומו), שמות כ"ט י"ז, בשם החוקני, איננו עולה יפה.

במדרש. ורחצת - מטופת עבודת כוכבים שלך (ה' י"ב); עיד מה ישרשו "ותרד בת פיעה לרחוץ" - שירדה לרחוץ מנלולי בית אביה (מגילה י"ג א'; מ"ט י"ב ב') כן גם מתורגם "רחצוי" (ישעיה א' ט"ז) - טובו לאורייתא.
² שהיתה מתקשמת עצמה בריה טוב (שבת מ"א א'; תוספות ד"ה רחץ); דההיא סיכה איכא למימר במיני בשמים, דההוא סיכא ודאי שהיא להתבשם ולריח טוב (כבא בתרא נ"ג ב', תוספות ד"ה הרחיצו). כבר עמד על זה בעל "שדה אפרים".

³ במדרש: אלו בגדי שבתא (ה' י"ב); אלו בגדים של שבת (שבת קי"ג ב'); לבוש מאנך דשבתא (ירושלמי פאה פ"ה סוף ה"ז).

⁴ לא כמו שמפרשים מקום הרגלים, אלא הרגלים ממש, כמו דניאל י' ו'; כן הוא גם דעת הראב"ע. ראה פירוש מדעי לדניאל מאת מאיר למברט.

ההוראה הזאת נמצאת גם בקרבן עדה לירושלמי, פסחים פ"ז ה"ז ד"ה תיפתור.
⁵ המנחת שי מביא פה בשם "נאולת הנרי" דברים שאין להם שחר.

⁶ תרגם על פי הקרי. ראה צד 47 הערה 7. גם צד 49 הערה 1.

⁷ קרא: צו"ה.

⁸ במדרש: למה "ויטב לבוי" - שברך על מזונו (ה' ט"ז). דבר אחר "ויטב לבוי" - שברך על מזונו הטוב והמשוב (ילקוט, רות, תר"ד). וכן נמצא בזהר (שמות רי"ח א'): מהו "ויטב לבוי" - דברך על מזונו . . .

⁹ במדרש: לפסתי כהויות (ו' א'). מאי "וילפתי" - שנעשה בשור

מן רתיתא), וחזא אתתא דמכא כל קבל רגלוי (וכבש יציה ולא קרב לנתה, היכמא דעבד יוסף צדיקא – דסריב למקרב לות מצריתא אתת רבונה; והיכמא דעבד פלמיאל בן ליש חסידא-דנעץ סייפא¹) בין סימרי² ובין מיכל בת שאול אתת דוד, וסריב למקרב לותה.

ט. ואמר: „מאן אנת ד? ואמרת: „אנא רות אמתך, ויתקרי שמך³“ על אמתך למסכי לאנתו; ארום פריק אנהי.

י. ואמר: „ברכה אנת מן קדם יי, ברתו! אישבת טיבותך כתרמא מן קרמא (קדמא-דאחניירת, ובתרא-דעבדת נרמין כאחתא דנטרה ליבס קליל⁴) עד זמן דירבי, בנין) דלא לשהך בתר רובין (למעבד ונו עשהון) אם מסכן ואם עתיר.

יא. „וכען, ברת, לא תדחלין כל די תמר לי אעביד לך, ארום גלי קדם כל [יתבין] תרע (סנהדרין רבא⁵) דעמי, ארום אתתא צדיקתא אנת (ואית בך חילא לסוכרא ניר סקודיא דיי⁶).

יב. „וכען ארום בקושטא ארום⁷) פריק אנא, ואף אית פריק [ואוהרן] דחוו ליה למפרק יתיר מני.

יג. „ביתי בלילא! ויהי בצפרא אם יפרקיך (נברא דחוי ליה למפרק מן אורייתא) הרי טב-יפרוק. לחיי⁸)! ואם לא צבי למפרקיך ואפרקינך אנא;

כראשי לפתות (סנהדרין יז ב') מהו „וילפתו“ – כמו דאמרת „וילפת שמשון“ (ישופטים טז כ"ט) התחיל איתו צדיק לצעוק – לפתו . . . (תנחומא, בהר נ') מהו „וילפתי“ – שאחז בראשה (תנחומא, באבער, בהר ח'), ראה עקידה. ¹ ראה סנהדרין י"ט ב'; ויקרא רבה כ"ג י' גס י"א; פירי דרבי אליעזר, ל"ט י' סוטה ל"ז ב'.

² צריך לתקן „דנעץ סייפא במימריה בינו ובין מיכל“; ע"ד מה שנדרש: „אמר – כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב“ (סנהדרין י"ט ב').

³ שינה המובן שלא לפגוע בצניעותה של רות, השווה לזה ישעיה ד' א'. ⁴ ראה צד 39 הערה 1.

⁵ אל יעריך (דברים יז ה') מתורגם – לתרע בית דינך, כן גם „השערה“ (שם כ"ב ט', כ"ה ז'), בשער היסוד (דברי הימים ב' כ"ג ה') מבואר בתרגום. הוא תרע בית אולפן סנהדרין, ומרדכי יושב בשער המלך (אסתר ב' כ"א) – ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינת ליה אסתר בתרע מלכא. גם „משערי“ (איכה ה' י"ד) מתורגם: מתרע סנהדרין, ראה צד 50 הערה 6.

⁶ עול מצוות; וכן בתרגום לשיר השירים (א' י') – כמה יאה קדלהון לסוכרא ניר סקודי; גם בתרגום לאיכה ג' כ"ז, השווה לזה: עול מצוות (ברכות י"ב ב').

⁷ חסרה מלת „אסי“ באשר היא כתיב ולא קרי, והמתרגם הולך אחר הקרי. ראה צד 46 הערה 6 גם צד 49 הערה 1.

⁸ לחיי! מלת הקריאה לשביעת רצון, קְאִישׁוּר ולתשכמה, כן שם דוד כפי נצריו אשר שלח אל נבל הכרמלי (שמואל א' כ"ה ה') „ושאלתם

(אמרי) בשבועתא קדם יי: (כמא דמלילית לי כדין אעביד) דמוכי עד עידן צפ"א.

יד. ודמכית מלקביל רגלוי עד צפרא, וקמת (בקריצתא¹) עד לא אשתמודע נכד ית חבריה (מן קדם חשוכא), ואמר (לעולימוי): "לא ישתמודע לגבר ארום אַתת אתתא לאידרא!"

טו. ואמר: "הבי סודרא די עליך, ואחידי בה!" ואחידת בה; וכל² שית [סאין] סעורין ושווי עלהא (ואייתי לה כח מן קדם יי לסוכרותהון, ומן יד אתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שתא צדיקי עלמא³), דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית ברכאן—דוד ודניאל וחבריה⁴ ומלכא משיחא, ועל [כועז⁵] לקרתא.

טז. ואתת לות חמותה (בקריצתא); ואמרת: "מן⁶ אתה ברתיד" וחויאת לה ית כל (מה) דעבד לה נכרא (על פוס מימר מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה).

לו בישימי לשלום ואמרתם בה: קְרִי'! (טוב וקיים, רשיי). בתלמוד הוסיפו כדרכם עוד יו"ד, לבל יטעה הקורא להישוב את היו"ד האחת לסימן הקנין של נוף ראשון, יישר כחם על זה! כי טוב להוסיף אות מאשר לגרוע הכנה. בקריהודה (מלון, כה) לא דק, ויחבר את שתי המלים "בה לחי", מבלי יסום לב כי המלה "בה" מוטעמת בטפחא (ראה הערה). בתלמוד מישתמישים במלת "לחיי" במובן המלה "שפיר", כמו: בשלמא כולו לחי, אלא . . . (שבת קי"ג ב'), טעומת: הניחא לרב . . . שפיר, אלא . . . (ברכות י"ב א').¹ מבאר "בְּטָרוֹם" יתיר ו', כמו תאר הפעל; גם קורא בְּטָרָם, לכן מתרגם: בקריצתא, עד לא . . .

² מדת האורך והגודל מתורגמת "משח", אולם אם הנמדד ונתן בתוך המדה מתורגם "כול": במובן זה נמצאת גם במקרא (ישעיה מ' י"ב).

³ במדרש: וזה ועמדו ממנה שישה צדיקים, ולכל אחד ואחד בהן שש מדות—דוד, חזקיהו, יאשיהו, חנניה מישאל ועזריה, דניאל ומלך המשיח (ו' ב'), ראה מתנת כהונה, שם). שישה בנים שיצאו מנחישון בעלי שש ברכות, ואלו הן: דוד, משיח, דניאל, חנניה, מישאל, ועזריה (במדבר רבה י"ג א'). רמז לה ישתידין שישה בנים לצאת ממנה, שמתכרכין בשש ברכות, ואלו הן: דוד, משיח, דניאל, חנניה, מישאל ועזריה (סנהדרין צ"ג ב').

⁴ חנניה, מישאל ועזריה; על פי האמור בדניאל (כ' י"ג): דניאל וחבריה.

⁵ במדרש: מלמד שהיה מהלך עמה (ו' ג').

⁶ תרגום י"ל "מי" הוא "מן"—בלא אליף; אולם "מאן באלף אינו אלא לטון בלי (אוהב זה) עמוד 115, בשם המתורגמן). בתלמוד בבלי, בירושלמי ומדויקים אין הכלל הזה נשמר כלל. גם בדפוסים מוגהים אחדים לתרגום רות מלת "מאן" באה באלף.

י. ואמרת: "שית [סאין] ד[סעורין] האלין יהב לי (נכרא) ארום אמר לי¹—לא תהבין ריקניא לות חמותיך".
 יח. ואמרת: "תבי, ברחי, (עמי בביתא) עד [זמן] דתדעין (איכדין יתנור טן שְׁמָא [היכדין יתפריש פתנס, ארום לא ינוח נכרא ארום אלהן "שיצי [לטכ] פתנמא יומא דין".

ד.

א. ובעז סליק לתרע (בית דינא דסנהדרין²) ויחיב תמן (עם סביא), והא פריקא הלף דמליל בועז [לרות]. ואמר: "סטי, תיב הכא, נכר דצניען אורהתיה³ וסמא ויחיב.

ב. דובר עשרתי גוברין מסבי קרתא, ואמר: "תובו הכא⁴ ויחיבו. ג. ואמר לפריקא. "אחסנת הקלא⁵ די לאהונא, לאלימלך, ובנת נעמי די תבת מחקל מואב.

ד. "ואנא אמרית-אנלי אודנך למימר, קנה כל קביל יתבי [תרעא] (דבית דינא דסנהדרין) וכל קביל סביא דעמי, אם אית רעותך למפרוק-פרוק; ואם לא אית רעותך חוי לי ואנדע, ארום לא אית בר מנך [דהוא רישא] למפרוק [קדמך] (דהוא קריב למיסב כוותרך), ואנא (ארע מנך⁶). ופריקא אהא) בחרך". ואמר: "אנא אפרוק⁷."

ה. ואמר בועז: "ביום וכינתך ית הקלא מן ידא דנעמי ומן ידא⁸ דרות מואביתא, אתת מיתא חייב את למפרוק (ובעי ליבמא יתה ולמסבה לאנתו, מן בנלל) לאקמא שום מיתא על אחסנתיה⁹."

ו. ואמר פריקא, (גבי האי נוונא) לית אנא יכיל למפרוק לי (על דאית לי אתתא לית לי רשו למיסב אחרניתא עלהא¹⁰) דלמא (תהא למצו בביתי [א-הא מחבל ית אחסנתי; פרוק לך אח¹¹], דלית לך אתתא), ארום לית אנא יכיל למפרוק.

ז. וכהדא [מנהנא] בעידנא די מלקדמין¹² בישראל בזמן ד[נשקלן

¹ תרגם על פי הקרי, ראה צד 46 הערה 6. גם צד 47 הערה 7.

² ראה צד 47 הערה 4. ³ ראה צד 42 הערה 7.

⁴ "שפל ממך במדרגת הקורבה, וכן: ארע מנך (דניאל ב' ל"ט), ראה פירושו של מאיר למכרש שם, וכן בתרגום לאסתר (א' ב')—ועבדו אחרן ארע מגיה, בדפוסים מוטעים "אדעי בדלית.

⁵ קרא; ומיד, תחת "מאת", או הכניא את התיוז דנושה, כעין הברת האות דלית, על יסוד הבטאה כזאת רשם ר' מאיר בתורתו תחת "והנה טוב מאד—והנה טוב מ'ת" (בראשית רבה ט' ה').

⁶ הישוע לזה: ולא תנסיב תרתי (פסחים ק"ג א').

⁷ הסר התרגום למלים "את נאולתי".

⁸ ראה המאמר "שבליס" (אביגדור אפסוביצור ב"הצופה מארץ הנר", שנה ד', חוברת א', עמוד 25).

וטרן. (פרקן אחד מן חבריה). ומהלפן. ומקיימין כל מדעם-יטלע¹ נבר ית נרתק² יד ימיניה³ ואוישט וביה קנין לחבריה; והכין נהנין בית ישראל (למקני מן חבריה) קדם סהדיא.

ח. ואמר פריקא לבועו: (אוישט ירך לקנינא. וזקניה לך⁴ וטלע (בועו⁵) ית נרתק יד ימיניה (וקניה ליה).

ט. ואמר נועו לסביא ולכל עמא: (הו) סהדין אתון (עלי) יומא דין, ארום קניתי ית כל מה ד[והו] לאלימלך וית כל מה ד[והו] לכליון ומחלוך, מן ידא דנעמי.

י. "ואף ית רות מואביתא, אתת מחלוך, ינתי לי לאנתו (בנין) למיקם שום שכיבא על אחסנתיה; ולא ישיצי שום שכיבא מלות אחוהי ומתרע (סנהדרין דב) אתריה, סהדין אתון (עלי) יומא דין.

יא. ואמרו כל עמא די בתרע (סנהדרין⁶) וסביא⁷: (סנהדין) [אנחנא]:

יתן יי ית אחתא [הדא] דאתיא לביתך כרחל וכלאה, די בנו תרויהון ית בית ישראל (אכונן בתרי עסי שבטין); ועבד הילא באפרת (תהי) קרי שמא בבית לחם.

¹ הפעל העברי "שלף" מתורגם תמיד "שָׁלַף"; רק פעם אחת בסמסון "שקדכת שלף" (תהלים קכ"ט ו') מתורגם על פי הכונה—דמין קדם דיציף. כי על כן הנני נורם פה "ושלף" תחת "ותלע". שלף הוא תרגום יונתן של הפעל "השלך" (כמדבר ל"ה כ'). גם "השלך" על ד' יהבך" (תהלים נ"ה כ"ג) מתורגם: שלוק על ד' סברך. המתרגם של רות אולי קרא "שלך נעלו" תחת "שלף נעלו"; ואולי התליף בדרשתו ואת את האות פ"א בכ"ף. ראה צד 43 הערה 3 ומה גם כי להסרת הנעל משתמשים בפעל "הלץ" (דברים כ"ה ט'; ישעיה כ"ב). המבטא "השלך נעל" נמצא פעמים בתהלים—ס' י'; ק"ה י'. הראשון מתורגם—טלקית מסאני, והשני—אטליק סנדלי. יש לחקן בתרגום איכה (ד' נ') "טלקן תדיהון" תחת טלען תדיהון.

² לפי דעת רב יששת האומר: מה נעלו דבר המסוים, אף כל דבר המסוים (בבא מציעא מ"ז א'). ראה זהר, במדבר ק"ט א'.

ראה Encyclopedia Britanica, 1910, Glove
F. W. Maitland and W. P. Baildon, The Court
Baron (Selden Society, London, 1891) Page 17.

³ כמו שהנעל של חליצה צריך להיות של הרגל הימניה (אבן העזר סימן קס"ט, סעיף ל"ז). כן גם הנעל—יד של קנין הוא של היד הימנית.

⁴ כמאן דאמר נעלי של בועו (רות רבה ו' י"ב; מדרש ישמאל פרישה י"ה; בבא מציעא מ"ז א') חד אמר: הקונה (ירושלמי קדושין ס"א ר"ש ה"ה). הראב"ע (במקומו) כותב: בועו שלף נעלו ונתן אותו לנואל.

⁵ בזהר חדש (מדרש רות) דף צ"ז ט"בא בטעות: ויאמר כל העם אשר בשער וכל הוקנים.

⁶ בזהר הדיש (שם): זו סנהדרין גדולה. ראה צד 47 הערה 5.

יב. ויהי (מצלח) ביתך כבית סרץ, די ילדת תמר ליהודה, מן זרעא די יתן יי לך מן ריבא הדא.

יג. ונסיב בועז ית רות, והות ליה לאנתו; ועל לותה, ויהב יי לה עידוי וילדת בר.

יד. ואמרן נשיא לנעמי: בריך שמיא דיי די לא ססק לך סרוקא יומא דין! ויתקרי שמיא (מן צדיקא) בישראל.

טו. ויהי לך למקיים נפש ולכלכל ית סוכתך (בתסנוקין); ארום כלתך די רחמיית יתך ילדתיא, דהיא (הות) סבתא לך (בעידן ארמלותיך) מסניאין¹ בניי.

טז. ונסיבת נעמי ית רביא ושוויאת יתיה בעטפה, והות ליה לתורבינחא². יז. וקראן ליה שובכתן שום, למיטר: אתיליד בר לנעמי. והוו קראן שמיא עובד-הוא אבוי דישי אבוי דדוד.

יח. ואלין תולדת סרץ: סרץ אוליד ית תצרון, יט. ותצרון אוליד ית³ רם, ורם אוליד ית עמינדב, כ. ועמינדב אוליד ית נחשון, ונחשון אוליד ית סלמא⁴ (צדיקא). הוא סלמא מן בית לחם ונטופה⁵ דבטילו בנוי סרוודין דאותיב ירבעם חייבא על אורחי; והנאן עובדי אב ובנין יאוון כנטופא.

¹ קרא: משפעת בנים, כמו: שפעת נמלים (ישעיה ס' ו'), שפעת מים (איוב כ"ב י"א), שפעת (מלכים ב' ס' י"ז); או הבין במספר שבועה-הרבה, כמו: שבועה דרכים (דברים כ"ח ו'), שבע ביום הללתיך (תהלים קי"ט קס"ד), שבע יסל צדיק (משלי כ"ד ט"ז), במדרש: משבעה ראשי האבות... (ו' ט"ז).

² וכן כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א י"ב) מתורגם-כמא דמסוכר תורביניא ית ינקא, גם בתרגום לשיר השירים (כ' ו') "היכמא דמסוכר תורביניא ית ינקא בעטפיה". בתלמוד נמצא השם "מרביתא" = מַגְדָּלָת (קדושין ל"א ב').

תרגום "חיקי" הוא: עטיפה (איכה ב' י"ב); עטף (קהל' ב' ט') עטפא (ישות ד' ו').

³ אולם סדר הדורות המובא בלוקס נ' ליג הוא: בן ישי, בן עובד, בן בועז, בן שלמון, בן נחשון, בן עמינדב, בן ארני (נוסח אחר. אדמון או ארם) בן תצרון. ראה דברי הימים א' ב' י"א-י"ג.

⁴ על יסוד השם "סלמא" דרשו: עד כאן עשו סולמות לנשיאים, מכאן ואילך סולמות למלכים (רות רבה ח' א').

⁵ השוה לזה: "בנוי דשלמא דמן בית לחם-צדיקא דשומהון סב היך נטופא: דבטילו סרוודאון דאותיב ירבעם בארחה דלא יעלין בכוריא לירושלים, וצלחין קיסא ועבדין סולמא ומסקין לירושלים לסדור בית מקדשא לקרבניא... (תרגום לדברי הימים א' ב' נ"ד).

שני התרגומים, של רות ודברי הימים, ערבנו ענינים שונים, בתלמוד

כא. ושלמון¹) אוליד ית (אכצן ננידא, הוא) בועז (צדיקא, די על זכותיה אשתיוכו עמא בית ישראל מיד בעלי דכביהון ובנין צלותיה עדת כפנא מארעא דיישראל), ובעז אוליד ית עובד (דסלח למרי עלמא בלב שלים). כב. ועובד אוליד ית ישי (דמתקרי גחשי²). ננין דלא אשתכח ביה עילא ושחיתא לאתמסרא בידוי דמלאכא דמוהא למיסב ית נפשיה מניה והיא יומין סניאין³) עד דאדכר קדם יי עימא דיהב הויה לתת, אתת אדם. למיכל מן אילנא די דאכלין סירוי חבימין למנדע בין סב לבייש; ועל ההוא עימא אתחייבו כוהא כל דיירי ארעא. ובההוא עילא ישכיב ישי צדיקא (הוא ישי) דאוליד ית דוד (מלכא דיישראל).

קינות על גדולי פירארה מן המאה ה"ז.

(מתפרסמות בפעם הראשונה על פי כתב-יד ניו-יורק)

מאה דרי ש. ברנשטיין (ניו-יורק)

בכיליאתיקה המהוללה של בית המדרש לרבנים בניו-יורק נמצא כתב-יד מאוסף הברישטס (H 496) הכולל כתוכו שירים ופיוטים למשוררים עברים בארץ איטליה יסחיו ופעלו בחצי השני של המאה ה"ז. אולם בעיקר האוסף הריהו קבוץ למשוררי פירארה. כל הנושאים שעליהם נתחברו שירים ופיוטים ייש להם נגיעה ישרה לעיר ואם בישראל פירארה, קורותיה, רבניה וגדוליה. את האוסף הזה אפשר לחלק לשלושה חלקים. א) לשירי קודש ומוסר. ב) לשירי-חיל ונ) לקינות. רק מספר קטן של השירים נושא עליו את שם המחברים על פי רוב הם נכתבים⁴ בספר בעילום שם המחבר. השמות הנרשמים

ל

(תענית כ"ה א') נזכרת נזירת המלכות להוד ומעשה ירבעם בן נבט לחד. כי באמת פרדיסאות שהושיב ירבעם על הדרכים בסלוא אביה בנו (מועד קטן כ"ח ב') והושיע בן אלה (בבא בתרא קכ"א ב'; נפין ס"ה א'; פתיחתא דאיכה רבתי ל"ג; חנא דבי אליהו זוטא, פרק ט'; ירושלמי תענית ס"ד ה"ג; תנ"ס לקהלת י"א).

¹ בין שלמא לשלמון היו לפי דברי המבקרים, עוד דורות, ראה 543 עמוד, Kennicott, Dissert. I.

² וכי בת נחש הוא, והלא בת ישי הוא? ... אלא מי שמת בעטיו של נחש (שבת נ"ה ב'; בבא בתרא י"ז א'). ראה זהר, בראשית ג"ב א'; שמות קצ"ד ב'.

³ ישי אמרו הכמים יותר מארבע מאות שנה היו חייו (בראשית רבה צ"ז ד'. ראה תנהומא, ויחי ב'). ועובד בנו (של בועז) אבי ישי חי יותר מ' שנה (סדר הדורות, אכצן).